

kacje angielskie na temat XVIII w. są trudno dostępne, omawiany zbiór stanowi niewątpliwie pożyteczną pomoc.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Kraków)

Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego. Akty normatywne władzy najwyższej, t. I, 1807—1808. Oprac. W. Bartel, J. Kosim, W. Rostocki, Warszawa 1964, Instytut Historii PAN, ss. XXXVI + 2 nlb, 176 + 2 nlb.

Ostatnio zwiększyło się szczególnie zainteresowanie dziejami Księstwa Warszawskiego. Obok dawniejszych prac, głównie M. Handelsmana i M. Rostworowskiego, oraz publikacji źródłowej M. Rostworowskiego¹, ukazały się w ramach wydawnictw Toruńskiego Towarzystwa Naukowego dalsze materiały źródłowe, przygotowane przez zmarłego w toku ich publikacji B. Pawłowskiego pt. *Protokoły Rady Stanu Księstwa Warszawskiego*². Ponadto w pracach tegoż Towarzystwa Naukowego znajduje się w druku rozprawa W. Sobocińskiego pt. *Ustrój i prawo Księstwa Warszawskiego*.

Omawiana publikacja, zawierająca ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego, zjawia się więc niejako w samą porę, a to tym więcej, że czyni zadość wszelkim wymogom wydawniczym.

Na razie otrzymaliśmy tom I wydawnictwa, którego całość obejmować ma jeszcze dwa dalsze tomy, zawierające materiały po rok 1813. Omawiany tom ogranicza się do lat 1807—1808. Zawiera on najpierw obszerniejszy wstęp, w którym omówiono dokładnie zakres wydawnictwa, dalej przedstawiono zasięg przeprowadzonej kwerendy w drukach i rękopisach, z czego widać, jak obszerne poszukiwania zostały przez wydawców przeprowadzone w zbiorach nie tylko krajowych, lecz i zagranicznych, przy czym została uwzględniona także prasa z czasów Księstwa Warszawskiego.

W dalszym ciągu wstępu zostały przedstawione zasady wydawnicze z których wynika, iż wydawcy bardzo umiejętnie i sumiennie przygotowali tę publikację. Pewne zastrzeżenia można by zgłosić odnośnie do zasady wypowiedzianej na s. XX: „Gdy dany akt zachował się w formie rękopiśmiennej i występuje również w prasie — za podstawę wydania przyjmujemy wersję opublikowaną”. Sądzymy, że w tym wypadku należało — przynajmniej w zasadzie — dać pierwszeństwo aktom zachowanym w formie rękopiśmiennej.

W końcowych zdaniach wstępu przedstawiono wartość badawczą omawianej publikacji, zaznaczając m. in., że „niezależnie od badań nad systemem norm oraz strukturą władz najwyższych w Księstwie (do czego przede wszystkim nadają się materiały zawarte w tym wydawnictwie) — publikacja ta będzie dużą pomocą w badaniach nad instytucjami państwowymi i prawnymi Księstwa we wszystkich dziedzinach ich rozwoju” (s. XXIII). Zwrócono też uwagę, że publikowane materiały mają duże znaczenie dla badań nad stanowiskiem donatariuszów francuskich, jak również nad stosunkami skarbowymi Księstwa.

Obok zestawienia bibliografii i źródeł zamieszczono również szczegółowy wykaz opublikowanych w tym tomie aktów prawnych, dodając na końcu tomu krótkie streszczenie francuskie.

¹ M. Rostworowski, *Materiały do dziejów Komisji Rządzącej z r. 1807*, Kraków 1918.

² Tom I, cz. I, Toruń 1960, cz. II Toruń 1962.

Oczekujemy dalszych zapowiedzianych tomów, które chyba należałoby poszerzyć o dokumenty wydawane przez króla po 12 V 1813 r., skoro król miał władzę ustawodawczą w pewnym zakresie (s. V).

WOJCIECH HEJNOSZ (Toruń)

Jerzy Szacki, *Ojczyzna, naród, rewolucja. Problematyka narodowa w polskiej myśli szlacheckorewolucyjnej*, Warszawa 1962, PIW, ss. 258.

Recenzowana praca napisana została jako praca doktorska w 1959 r. Tekst jej, opublikowany w kilka lat później, zawiera liczne zmiany, które jednak zdaniem autora „nie są [...] ani wielkie, ani ważne dla czytelnika” (s. 5).

Podtytuł książki: *Problematyka narodowa w polskiej myśli szlacheckorewolucyjnej*, najogólniej wyjaśnia tematykę pracy. Jej celem, jak zaznacza Szacki, nie jest danie obrazu całości polskiej myśli społecznej w latach 1815—1831. Nie stawia sobie więc autor zadania „rekonstrukcji obrazu polskiego rewolucjonizmu szlacheckiego ani też wyczerpującego referowania poglądów, jakie w jego ramach były formułowane i dyskutowane” (s. 9). Chodzi mu natomiast o wskazanie podstawowych tendencji, które były tej myśli właściwe, chce wykazać, w jakim stopniu kształtowanie się określonej postawy politycznej spowodowało w konsekwencji powstanie określonych uzasadnień teoretycznych. Zamierza prześledzić związki istniejące między postawą polityczną a sposobem stawiania i rozstrzygania problemów z zakresu filozofii społecznej, dlatego też zastrzega, aby nie traktować pracy jako sensu stricto historycznej i sam klasyfikuje ją do grupy tzw. history of ideas.

Książkę otwiera rozdział wstępny poświęcony ogólnej charakterystyce przedmiotu opracowania i zagadnieniom szlacheckiego rewolucjonizmu oraz zawierający kilka uwag metodologicznych. Jest to więc próba zarysu problematyki ogólnej, która ma ułatwić czytelnikowi lekturę. Tam też autor formułuje szereg twierdzeń (hipotez), które stara się później w toku wykładu udokumentować. Choć jego rozważania mają charakter skrótowy, należy stwierdzić, że założenia wyjściowe pracy są trafne i można zgodzić się z autorskim credo.

Dwa dalsze rozdziały pracy poświęcone są kolejno omówieniu odrębnych koncepcji narodu, które nazywa autor ideą „ojczyzny” i ideą „narodu”. W idei „ojczyzny”, zajmującej centralną pozycję w myśli społecznej omawianego okresu, na plan pierwszy wysuwano zadanie stworzenia polityczno-moralnej wspólnoty ludzi. Pojęcie narodu miało tam charakter wysoce postulatyczny. Z czasem ustąpiło miejsca poglądom, w których naród będzie pojmowany jako „wspólnota historycznie dana” (s. 207). Wspólnoty tej nie potrzeba tworzyć, lecz wystarczy tylko odnowić. Punkt ciężkości położony zostanie wtedy, zdaniem autora, na cechy specyficzne narodu, a problematykę społeczną i ustrojową związaną z tym narodem będzie się próbowało rozwiązać na podstawie wniosków wyciągniętych z rodzimej historii, a nie jak czyniono to dotąd, z punktu widzenia pewnych niezmiennych zasad prawa natury.

Mówiąc o przejściu od idei „ojczyzny” do nieporównanie bardziej złożonej idei „narodu”, wiąże je autor z romantycznym przełomem w polskiej myśli społecznej i ze zjawiskiem, które nazywa historyzmem. Problematykę tę analizuje na przykładzie twórczości Maurycego Mochnackiego. Wybór reprezentanta wydaje się bardzo trafny. Mochnacki stanowi przykład, w jaki sposób postawa rewolucyjna osiąga za sobą zmianę kąta widzenia określonych problemów politycznych oraz jak poszukiwanie rozstrzygnięć zagadnień praktycznych wpływa na powsta-